

اثرات سیاسی حضور پناهندگان افغانی در خراسان*

خراسان به عنوان وسیعترین استان ایران (313000 km^2)، دارای ۶۱۹ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان است. این استان اغلب دارای روابط اجتماعی-اقتصادی-سیاسی گسترده‌ای با افغانستان بوده است به طوری که هرگاه در افغانستان ناامنی حاکم شده، عده‌ای از مردم آنجا به خراسان مهاجرت کرده‌اند. وجود چند صد هزار هزاره (معروف به بربری) که مهاجرت آنها به خراسان حتی قبل از تشکیل افغانستان به صورت یک کشور مستقل شروع شده و هنوز نیز ادامه دارد، خود گواه این واقعیت است. البته قبل از اشغال افغانستان توسط ارتش شوروی هر ساله تعداد زیادی کارگر-

---

* از همه کسانی که بر تکمیل این مقاله مرا یاری داده‌اند بویژه از آقایان: حاج علی اکبری مسؤول شورای هماهنگی پناهندگان افغانی مشهد در سال ۱۳۶۶، غلامرضا ثاقب حسین پور- آقای هامونی که در زمینه افغانها تحقیقاتی دارند، کلیه پرادران مسؤول احزاب افغانی مشهد بویژه مسؤولین حزب جمعیت اسلامی، آقای عشیق محقق و پژوهشگر بنیاد پژوهشهای اسلامی آقای مهندس کیانی معاونت محترم منابع طبیعی استان خراسان، آقای محمود فال سلیمان، لیسانس جغرافیا، دانشجویان رشته جغرافیا که در کار پرسشگری و تحقیق روی زمین همکاری داشتند و همچنین مسؤولین محترم استانداری خراسان کمال تشکر را دارد.

در ضمن باید متذکر شوم که آمار و ارقام بکار گرفته شده در مقاله ممکن است مورد تأیید مقامات نباشد. همچنین ممکن است این آمارها با آمارهای رسمی که محرمانه بوده و معمولاً در دسترس نیست متفاوت باشد. اما درصدها و نتایج حاصله از آنها نزدیک به واقعیت است و اختلافات آماری آنقدر نیست که نتایج را دگرگون کند.

فصلی نیز که گاه جمعیت آنها به بیش از ۱۲۰۰۰۰ نفر می‌رسیده است برای کار در امور کشاورزی و ساختمانی و غیره به خراسان می‌آمده‌اند .

بعد از اشغال افغانستان، روابط گسترده فرهنگی، اقتصادی - (به ویژه زبان و مذهب مشترك برای بخش عمده‌ای از مردم دو کشور و وجود زمینه‌های اشتغال) باعث شده که عده زیادی از افغانها به ایران پناهنده شوند ، بعلاوه سیاست خارجی دولت جمهوری اسلامی ایران در این مورد نیز که بر مبنای کمک به برادران افغانی استوار است، در تسریع این حرکت تسهیلات لازم را برای مهاجرین افغانی فراهم آورده، و با اینکه حداقل مزاحمتی ایجاد نکرده است. آمار مربوط به تعداد افغانه در ایران مثل بسیاری از آمارهای دیگر متأسفانه محرمانه است. محرمانه بودن این آمارها مطالعه درباره آنها را مشکل می‌کند. از طرفی ارگانهای مختلف هم در این مورد آمارهای متفاوتی ارائه می‌دهند، تعداد افغانه بر مبنای سرشماری ۱۳۶۵ در کل ایران ۷۵۵۲۵۷ نفر بوده است. در حالی که تعداد واقعی پناهندگان افغانی در ایران باید حدود دومیلیون نفر باشد، غالب ارگانهای بین‌المللی از جمله کمیسریای عالی پناهندگان رقم دومیلیون را قبول دارند، بنابراین رقم ۷۵۵۲۵۷ نفر، باید مربوط به آن دسته از افغانه باشد که دارای کارت اقامت در ایران می‌باشند .

شورای هماهنگی امور آوارگان افغانی در خراسان هم آمار مربوط به خود دارد، که با آمار سرشماری متفاوت است. هر يك از احزاب افغانی نیز آماری از طرفداران خود دارند. بنابراین ممکن است آمار مورد استفاده در این مقاله که به نظر ما بیش از آمار دیگر نزدیک به واقعیت است مورد تأیید برخی ارگانها نباشد .

تابلوی شمارهٔ يك نشان می‌دهد که :

۱- در سال ۱۳۶۷ ۸۷/۹٪ از پناهندگان افغانی در ۶ شهرستانی که با کشور افغانستان هم مرز هستند اقامت داشته‌اند.

۲- ۹/۸٪ پناهندگان دارای مسکن ثابت نبوده‌اند. حال این افراد یا

اثرات سیاسی پناهندگان ... ۷

تابلو شماره یک پراکندگی افغانها را در شهرهای مختلف خراسان در سالهای ۱۳۶۳ و ۱۳۶۷ نشان می‌دهد.*

ردیف	شهرستان	۱۳۶۳	درصد	۱۳۶۷	درصد
۱	مشهد	۲۵۱۲۷۰	۴۴/۱	۲۹۶۵۲۶	۳۸/۹
۲	بیرجند	۸۵۰۷۲	۱۴/۹	۱۴۸۲۷۶	۱۹/۴
۳	تربت جام	۸۰۶۴۰	۱۴/۲	۹۳۵۴۰	۱۲/۳
۴	تایباد	۵۲۱۲۶	۹/۱	۶۸۵۳۰	۹
۵	خواف	۲۵۷۳۱	۴/۵	۳۵۸۶۰	۴/۷
۶	قاین	۱۵۶۷۰	۲/۷۵	۲۷۵۴۰	۳/۶
۷	طرقبه	۲۵۵۳	۰/۴۴	۳۱۲۵	۰/۴
۸	فریمان	۲۰۵۲	۰/۳۶	۲۸۶۰	۰/۳۷
۹	کاشمر	۱۰۴۳	۰/۱۸	۲۱۶۶	۰/۲۸
۱۰	قوچان	۱۲۶۳	۰/۲۲	۱۷۸۰	۰/۲۳
۱۱	نیشابور	۱۲۱۷	۰/۲۱	۱۶۸۵	۰/۲۲
۱۲	چناران	۷۱۰	۰/۱۲	۱۶۸۰	۰/۲۲
۱۳	گناباد	۱۰۴۸	۰/۱۸	۱۴۵۲	۰/۲
۱۴	طبس	۵۲۵	۰/۰۹	۹۶۰	۰/۱۲
۱۵	سبزوار	۱۲۵	۰/۰۲	۵۷۰	۰/۰۷
۱۶	بجنورد	۱۵۲	۰/۰۳	۳۱۵	۰/۰۴
۱۷	فردوس	۱۵۵	۰/۰۳	۲۳۰	۰/۰۳
۱۸	شیروان	۱۰۳	۰/۰۱۸	۱۸۰	۰/۰۲۵
۱۹	اسفراین	۳۱	—	۱۴۲	۰/۰۱۸
۲۰	بدون اقامت ثابت	۴۵۰۰۰	۷/۹	۷۵۰۰۰	۹/۸
		۵۶۶۴۸۶	۱۰۰	۷۶۲۴۱۷	۱۰۰

* مأخذ - شورای هماهنگی امور آوارگان افغانی در مشهد.

تازه وارد ایران شده بوده اند یا کسانی هستند که بین ایران و یا افغانستان در تردید بوده اند. این افراد نیز غالباً در همان ۶ شهرستان مرزی رفت و آمد داشته اند.

۳- فقط ۲/۳٪ افغانها در سایر شهرستانهای استان خراسان پراکنده بوده اند.

۴- شهر تربت حیدریه به هیچ وجه افغانی نپذیرفته به طوری که می توان ادعا کرد که تقریباً یک افغانی هم در شهر تربت حیدریه ساکن نیست.

نقشه شماره یک پراکندگی نسبی پناهندگان افغانی را در خراسان نشان می دهد. این نقشه در واقع تابلوی شماره یک را توجیه می کند.

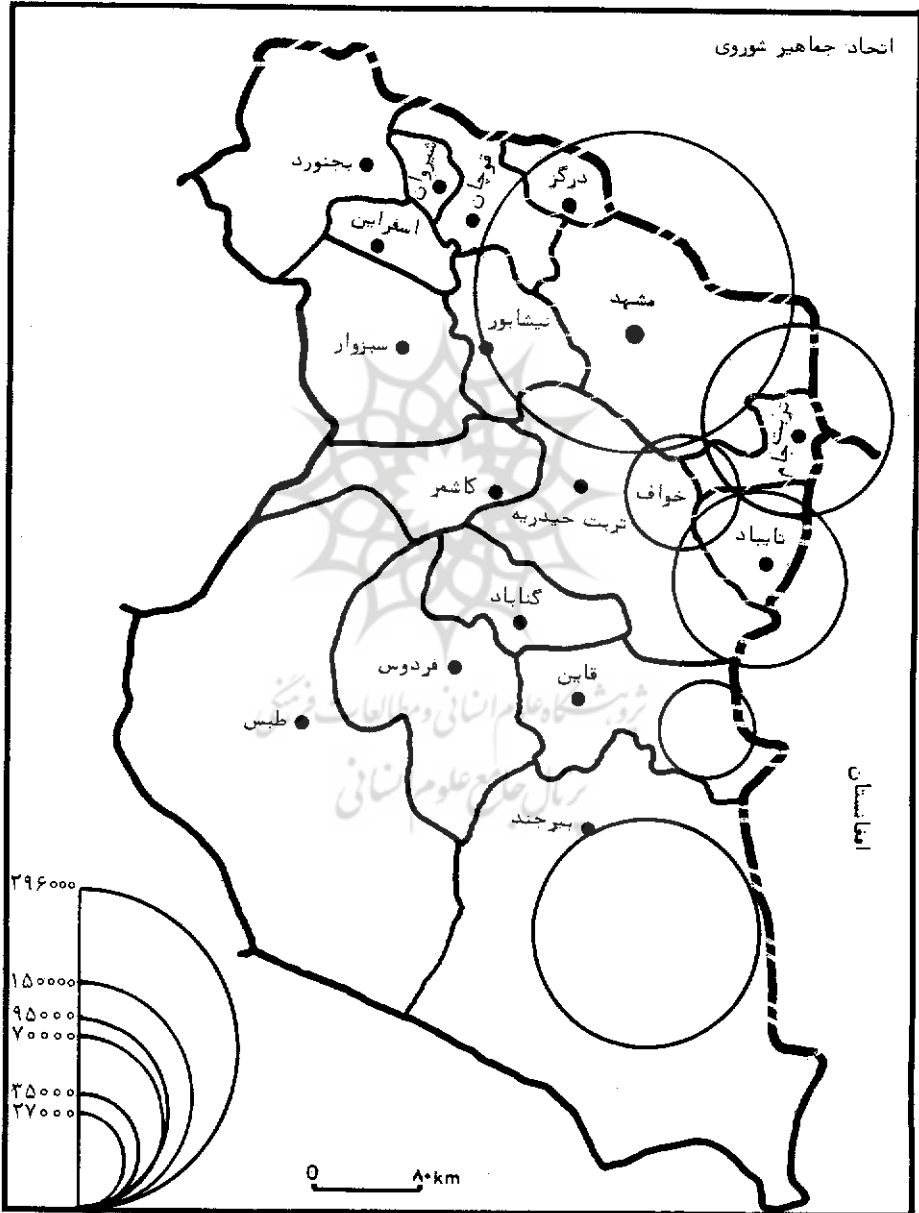
در سال ۱۳۶۷ پناهندگان افغانی در خراسان از نظر محل سکونت به سه طریق عمده زندگی می کرده اند:

- ۱- حدود ۵۵۷۰۰۰ نفر افغانی در داخل شهرها و روستاهای استان خراسان همراه با ایرانیها زندگی می کرده اند.
- ۲- حدود ۱۸۰۰۰۰ نفر از آنها در مهمانسراها و یا اردوگاههای مختلف زندگی می کرده اند این اردوگاهها در شهرستانهای بیرجند، قاین و خواف واقع شده اند.
- ۳- حدود ۲۵۰۰۰ نفر در اردوگاههای مراقبتی - بهداشتی (قرنطینه ای) استان بسر می برده اند، این اردوگاهها در شهرستانهای تایباد، فریمان، کاشمر، سبزوار و مشهد واقع شده اند.

پناهندگان افغانی در مشهد

در سال ۱۳۶۷ از ۵۵۷۰۰۰ افغانی که در شهرها و روستاهای خراسان با مردم بومی زندگی می کرده اند ۲۹۶۵۰۰ نفر آنها در شهر مشهد ساکن بوده اند. بدین ترتیب شهر مشهد خود یکی از مراکز عمده جذب پناهندگان افغانی نه تنها در سطح خراسان، بلکه ایران است. پراکندگی جغرافیایی افغانهای مقیم مشهد یکنواخت و یکسان نیست. قسمت اعظم آنها در نواحی شرقی و شمال شرقی شهر مستقر هستند. استقرار افغانه در این بخشهای شهر به دلایل مختلفی از جمله ارزانی قیمت زمین بوده است. قسمت شرقی و

۹. اثرات سیاسی پناهندگان ...

جدول شماره ۲ پراکندگی افغانه رابه تفکیک شیعه وسنی درمحللات مختلف مشهد درسال ۱۳۶۷
 نشان می دهد.*

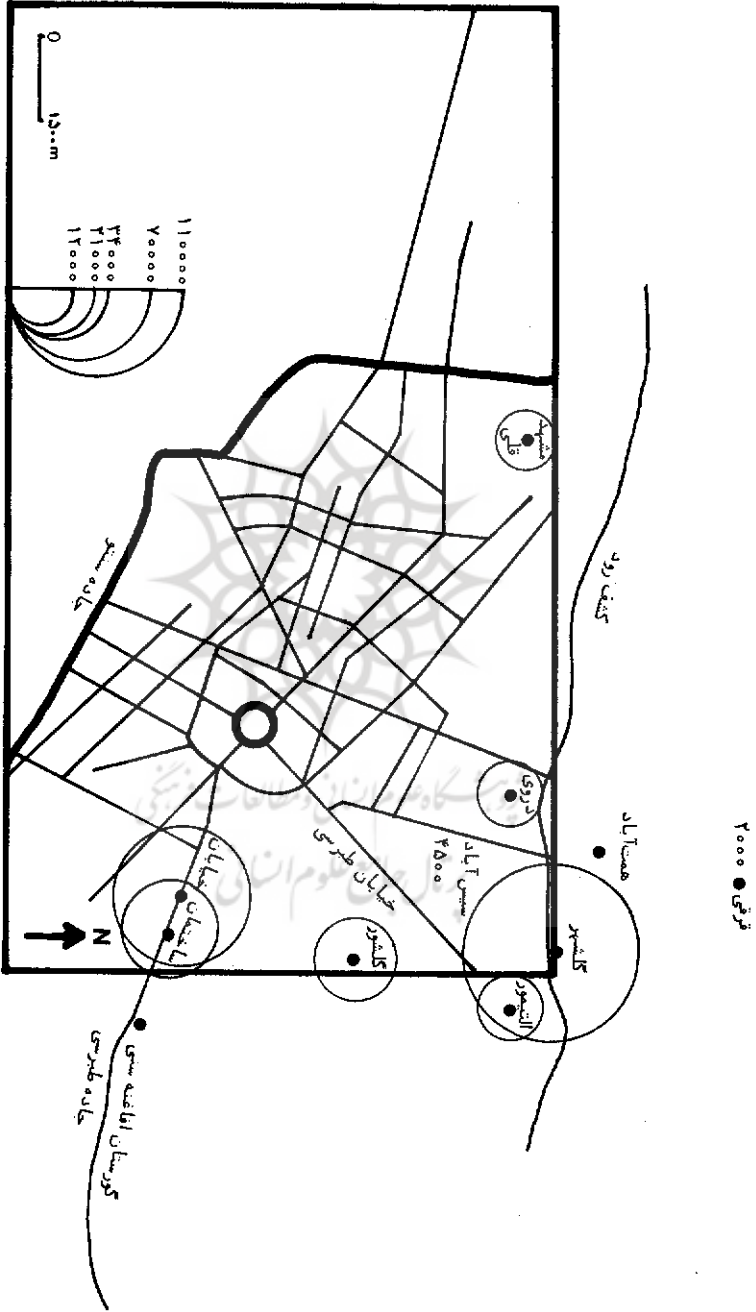
اسم محله	شیعه	سنی	جمع	درصد شیعه
خیابان	۷۰۰۰	۶۳۰۰۰	۷۰۰۰۰	۱۰
ساختمان	۴۰۰۰	۳۰۰۰۰	۳۴۰۰۰	۱۱/۷۵
ذروی	۳۰۰۰	۹۰۰۰	۱۲۰۰۰	۲۵
گلشهر	۱۱۰۰۰۰	۵۰۰	۱۱۰۵۰۰	۹۹/۵
گلشور	۲۰۰۰۰	۱۰۰۰	۲۱۰۰۰	۹۵/۲
مشهدقلی	۱۱۰۰۰	۵۰۰	۱۱۵۰۰	۹۵/۶
قرقی	۱۹۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۹۵
همت آباد	۲۰۰	۳۸۰۰	۴۰۰۰	۵
سیس آباد	۳۵۰۰	۱۰۰۰	۴۵۰۰	۷۷/۷
التیمور	۱۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۲۰۰۰	۹۱/۷
پراکنده	۱۴۰۰۰	۱۰۰۰	۱۵۰۰۰	۹۳/۳
جمع	۱۸۵۶۰۰	۱۱۰۹۰۰	۲۹۶۵۰۰	

* مآخذ - شوراهاى محلى + آمار موجود در احزاب افغانى مقیم مشهد + نمونه گیری
 زیر نظر نگارنده در سال ۱۳۶۷.

شمال شرقی مشهد از نظر اجتماعى در واقع همان مفهوم «جنوب شهر»
 را دارند .

جدول شماره ۲ نشان می دهد که ۶۲/۶٪ افغانه شهر مشهد شیعه مذهب
 هستند . براین اساس شهر مشهد با ۱۸۵۶۰۰ نفر شیعه افغانى یکی از مراکز
 عمده تمرکز پناهندگان افغانى شیعه نه تنها در سطح ایران بلکه در سطح
 بین المللى است .

نقشه شماره ۲ بر اکندگی، جغرافیائی افغانه را در محلات مشهد نشان می‌دهد

پراکندگی افاغنه در محلات مختلف شهر مشهد بر مبنای جدایی مذهبی است، به طوری که در برخی محلات مثل: گلشهر، گلشور، مشهدقلی، قرقی، التیمور شیعه‌ها بیش از ۹۰٪ جمعیت افاغنه را تشکیل می‌دهند و برعکس در برخی محلات مثل همت‌آباد (محل کوره‌پزخانه‌های کنار کشف‌رود) و یا قلعه خیابان بیش از ۹۰٪ از جمعیت پناهندگان را برادران اهل سنت تشکیل می‌دهند.

تجمع افاغنه در محلات خاص بیانگر آن است که آنها در کل جمعیت شهر مشهد حل نشده‌اند، بلکه آنها برای خود محلات جداگانه‌ای (هرچند جنبه گتو (chetta) ندارد اما خود نوعی گتو است) ایجاد کرده‌اند. این شیوه تجمع به علت نوعی دوری‌گزینی از اختلاط با جمعیت محلی به منظور حفظ خصوصیات فرهنگی، زبانی و مذهبی است. این جدایی خواهی هم از طرف مهاجرین افغانی بوده است و هم از طرف ایرانیها. البته مسایل اقتصادی نقش مؤثر و در بسیاری موارد نقش اولیه را داشته است. مثلاً برخی افاغنه ثروتمند در محلات مرکزی و حتی غربی شهر مشهد ساکن شده‌اند. اما تعداد بسیار زیادی به طور روزانه برای کار به قسمتهای مرکزی و غربی شهر مشهد می‌آیند ولی مسکن خود را در محلات شرقی برگزیده‌اند. نقشه شماره ۲ تابلو شماره ۲ را به نمایش می‌گذارد.

مسئله قابل توجه دیگر این است که اصولاً آوارگان افغانی مستقر در شهر مشهد از مبدأ و زادگاه جغرافیایی خود نیز یک دست نبوده و از استانهای مختلف افغانستان بویژه استانهای غربی و شمالی افغانستان آمده‌اند، تابلو شماره ۳ این مسئله را بخوبی نشان می‌دهد.

تابلو نشان می‌دهد که نزدیک به نیمی از پناهندگان افغانی مشهد از استان هرات هستند. نزدیکی این استان به مشهد، روابط تاریخی، تجاری و اقتصادی در گذشته و اشتراک مذهب و زبان بعلاوه وضعیت خاص هرات در دوره اشغال افغانستان توسط شوروی باعث شده است که قریب به نیمی از مهاجران افغانی مقیم مشهد از هرات باشند.

اثرات سیاسی پناهندگان ... ۱۳

تابلو شماره ۳ منشاء جغرافیایی پناهندگان افغانی مقیم شهر مشهد در سال ۱۳۶۷*.

نام ایلات	تعداد	درصد
هرات	۱۴۱۰۰۰	۴۷/۵
هزارهجات*	۷۶۰۰۰	۲۵/۷
کابل	۳۴۰۰۰	۱۱/۵
مزارشریف	۲۳۰۰۰	۷/۷
بادغیس	۴۰۰۰	۱/۴
غور	۴۵۰۰	۱/۵
فاریاب	۳۰۰۰	۱
باغلان	۲۰۰۰	۰/۷
فراه	۲۰۰۰	۰/۷
سایر ایلات	۷۰۰۰	۲/۳
جمع	۲۹۶۵۰۰	۱۰۰

— مأخذ . احزاب افغانی مقیم مشهد — (جمعیت اسلامی — حزب نصر — حرکت اسلامی) — نمونه‌گیری در سال ۱۳۶۷ زیر نظر نگارنده .
* — بخشی از هزارجات نیز از شهرستان هرات بوده‌اند .

تابلو شماره ۴ نمونه‌گیری انجام شده درباره منشاء جغرافیایی افغانه شیعه مقیم مشهد را نشان می‌دهد .

تابلو شماره ۴ منشاء جغرافیایی ۱۳۲۵ فامیل افغانی شیعه مقیم مشهد در سال ۱۳۶۷ .

محل	تعداد	%	وابستگی حزبی
هرات	۸۵۵	۶۴	غالباً " حزب الله
هزارهجات	۴۷۰	۳۶	غالباً " نهضت اسلامی
	۱۳۲۵	۱۰۰	

پناهندگان افغانی در جنوب خراسان

اگر بیش از ۶۲٪ افغانیهای مقیم مشهد شیعه بودند اکثر افغانیهای مقیم شهرهایی چون تربت جام، خواف، بیرجند و قاین را برادران اهل تسنن تشکیل می‌داده‌اند، بعلاوه از نظر قومی نیز افغانیهای مقیم جنوب خراسان غالباً پشتون بوده‌اند.

تابلوی شماره ۵ منشاء قومی و جغرافیایی بخشی (۴۷۸۳۲ نفر) از

تابلو شماره ۵ منشاء طایفه‌ای و جغرافیایی افغانه مقیم بیرجند و قاین در سال ۱۳۶۷.

ردیف	اسم ایل یا طایفه	تعداد	%	منشاء جغرافیایی
۱	پویل زایی (پویل‌زهی)	۴۵۸۳	۹/۶	فراه
۲	علیزایی (علی زهی)	۲۱۰۵	۴/۴	فراه
۳	عاشق زهی (زایی)	۲۵۵۲	۵/۳	فراه و ایالت‌های مرکزی
۴	بارکزی	۲۱۵۰	۴/۵	فراه - هلمند
۵	بامدی	۲۵۵۴	۵/۴	فراه - هلمند
۶	نورزهی (محمد زهی)	۲۲۷۵	۴۷/۵	فراه - هلمند - نیمروز
۷	اسحق زهی	۱۲۷۷	۲/۷	فراه - نیمروز
۸	سادات	۲۰۵۶	۴/۳	فراه
۹	میر	۴۱۰۹	۸/۶	فراه
۱۰	صدیقی (ساروزهی)	۷۱۸	۱/۵	فراه
۱۱	زوری	۱۵۰	۰/۳	فراه
۱۲	تیموری	۸۶۳	۱/۸	فراه
۱۳	تاجیک	۱۸۵۰	۳/۹	فراه - هلمند قلعه‌گاه
۱۴	قلیچی	۱۱۵	۰/۲۵	
		۴۷۸۳۲	۱۰۰	

افغانهای مقیم شهرستانهای بیرجند وقاین را در سال ۱۳۶۷ نشان می‌دهد . این تابلو منشاء جغرافیایی وطایفه‌ای بخشی از افغانه مقیم دو شهر جنوب خراسان را نشان می‌دهد . اما از آنجا که این نمونه‌گیری شامل ۲/۲۷٪ از پناهندگان افغانی مقیم این دوشهرستان می‌شود، می‌توان نتیجه را عمومیت داد و با احتمال ۹۹٪، در صداهای مربوطه را در کل منطقه صحیح دانسته چهارده طایفه و یا ایل افغانی پناهنده در جنوب خراسان پشتون زبان و غالب افراد آنها سنی مذهب هستند . بنابراین می‌توان گفت که در ناحیه مشهد و یا در شمال خراسان بیشتر فارس زبانها و شیعه مذهبها جذب شده‌اند و در جنوب سنی مذهبها و پشتونها .

اقامت در اردوگاههای طبیعی : این اردوگاهها که کم کم حالت شهرک و شهر بخود گرفته‌اند نزدیک مرز واقع شده و در واقع نوعی شهر افغانی نشین هستند با ویژگیهای قومی ومذهبی خاص، بدین ترتیب که غالب افراد آنها را سنی مذهبها و پشتونها تشکیل می‌دهند . وضعیت این مناطق به گونه‌ای است که در حال حاضر ما عملاً چند شهر بی‌قواره بدون این که از برنامه حساب شده‌ای تبعیت کنند با جمعیتی متشکل از پشتونهای سنی مذهب افغانی (در مرزهای ایران وافغانستان) داریم . در سال ۱۳۶۷ کلاً ۱۸۰۰۰۰ نفر در اردوگاهها زندگی می‌کرده‌اند. ما در این جا به‌طور مثال خلاصه‌ای از وضع دو اردوگاه و یا میهمانشهر پهواز و شمس‌آباد را می‌آوریم .

اردوگاه پهواز

این اردوگاه در ۳۸°۳۲ شمالی و ۵°۶۰ شرقی در جنوب شرقی بخش درمیان، در دهستان درمیان، در ۱۳۰ کیلومتری بیرجند واقع است . قبل از ورود افغانها به این ناحیه روستای پهواز فقط دارای دو خانوار جمعیت بوده است .

در سال ۱۳۶۷ در اردوگاه پهواز حدود ۲۳۰۰ خانوار که شامل

۱۰۵۰۰ نفر می‌شده است زندگی می‌کرده‌اند. این جمعیت متعلق به ۸ طایفه نوروژی (۴۳۰۰ نفر)، بامدی (۲۶۰۰ نفر)، باریکزی (۱۲۵۰ نفر)، میر (۱۱۵۰ نفر)، صدیقی (۷۰۰ نفر)، سادات (۵۰۰ نفر)، تاجیک (۲۰۰ نفر) عرب (۱۰۰ نفر) بودند که این همه از استان فراه و بیشتر از شهرستان قلعه‌گاه آمده بودند.

(این اردوگاه از کم آبی رنج می‌برد و به همین علت امکان کشت و زرع در آن موجود نیست).

نقشه ابتدایی این اردوگاه توسط مهندسين ایرانی به صورت شطرنجی طراحی شده است و ساختمانها نیز از این نقشه تبعیت کرده‌اند.

اردوگاه شمس آباد

این اردوگاه در $32^{\circ}57'$ شمالی و $60^{\circ}15'$ شرقی و در شمال شرقی روستای درمیان واقع شده و تابع دهستان طبس مینا است. فاصله آن تا شهر بیرجند حدود ۱۴۰ کیلومتر می‌باشد قبل از ورود افغانه به این ناحیه فقط یک فامیل در این روستا ساکن بوده است. در سال ۱۳۶۷ حدود ۳۴۳۰۰ نفر متشکل از ۸ طایفه به شرح زیر در این اردوگاه زندگی می‌کرده‌اند:

۱- نوروژی	۱۸۰۰۰ نفر
۲- بارکزی و پویلزهی	۶۰۰۰ نفر
۳- میر	۳۰۰۰ نفر
۴- علی‌زهی	۲۰۰۰ نفر
۵- زوری	۱۵۰۰ نفر
۶- سادات	۱۵۰۰ نفر
۷- تاجیک	۱۵۰۰ نفر
۸- تیموری	۸۰۰ نفر

۳۴۳۰۰ نفر

شمس آباد از نظر منابع آب از پهواز غنیر است و در سال ۱۳۶۷ دو رشته قنات آب مورد نیاز آن را تأمین می کرده است. در حال حاضر شمس-آباد متعلق به بنیاد مستضعفان است.

در شمس آباد برخلاف پهواز نقشه مهندسی به کار گرفته نشده است و خیابان کشی و کوچه بندی تابع هیچ نظمی نیست و کوچه ها اغلب تنگ و باریکند.

در هردو اردو گاه افراد هر طایفه سعی کرده اند، خانه های خود را دور هم بسازند. به همین علت هم این شهرکها به محلات قومی تقسیم شده اند. مثلاً در اردو گاه پهواز طایفه بامدی در شمال اردو گاه و طوایف عرب و صدیقی در شرق و جنوب آن خانه ساخته اند و اگر هریک از اردو گاهها را یک گتو تلقی کنیم محلات آنها گتو هایی در داخل گتو هستند.

افغانها در این اردو گاهها مشاغل متعددی را پیشه کرده اند از جمله :
- گروهی به کار دامداری مشغولند. مثل طایفه بامدی. (کشاورزی به علت کمبود آب انجام نمی شود).

- عده زیادی از مردان جهت کار به سایر شهرهای ایران حتی تا ایران مرکزی و غرب مهاجرت فصلی می کنند. معمولاً این افراد زمستانها و بخشی از پاییز را در اردو گاه و با خانواده خود زندگی می کنند (این افراد بیشترین گروه را تشکیل می دهند).

- عده ای به کار تجارت مشغولند و کالاهایی را از ایران به افغانستان می برند و برعکس کالاهایی را از افغانستان به ایران می آورند.
- صنایع دستی و بخصوص قالی بافی نیز عده ای را بخود مشغول کرده است.

- مشاغل داخل اردو گاه مثل ساختمان سازی، نانوایی، قصابی، مغازه-داری بخشی دیگر را به خود مشغول می دارد.

- قاچاق نیز عده ای را به خود جلب کرده است. قاچاقچیان بر دو دسته اند، قاچاقچیان مواد مخدر که درآمدهای کلانی دارند و در عمل

اردو گاهها نوعی پناهگاه برای آنها هستند. قاچاقچیان مواد غیر مخدر که کالاهای غیرمجاز و یا مجاز را بدون پرداخت عوارض گمرکی وارد و یا از ایران خارج می کنند .

- تعدادی از پناهندگان در افغانستان صاحب املاک زراعی هستند که یا خود به صورت دیمی می کارند و موقع کاشت و برداشت به افغانستان می روند، و یا املاک خود را به زارعینی که در افغانستان مانده اند اجاره می دهند. قبل از ورود ارتش شوروی رابطه مالک و زارع بر مبنای عوامل پنجگانه زمین - آب، کار - بذر، گاو بوده است و زارع همان مقدار که در کار مشارکت داشته سهم می برده است، ولی فعلاً در اغلب موارد سهم ارباب پل محصول است. در موقع خرمین و برداشت محصول این افراد به افغانستان می روند و محصول خود را تحویل می گیرند و بیشتر آنها را به ایران حمل می کنند .

- عده ای از افغانها صاحب تراکتور هستند و با تراکتورهای خود که یا در ایران خریداری کرده اند و یا از افغانستان با خود آورده اند برای کشاورزان ایرانی کار می کنند و شخم می زنند .

- عده ای نیز در کار حمل و نقل فعالند .
- مشاغل کوچک دیگر مثل دستفروشی و امثالهم نیز وجود دارد.

- عده ای نیز مجاهد هستند که برای شرکت در عملیات نظامی به افغانستان می روند و دوباره باز می گردند .

بدین ترتیب می بینیم که این مناطق ظاهراً نام اردوگاه دارند و در عمل شهرکهایی هستند با خصوصیات قومی و مذهبی خاص. در این اردوگاهها افراد ایرانی زندگی نمی کنند .

اردوگاههای مر اقبتی، بهداشتی یا قرنطینه ای

این اردوگاهها در شهرهای مشهد، تایباد، فریمان، کاشمر و سبزوار قرار دارند.

در سال ۱۳۶۷ کلاً ۲۵۰۰۰ نفر در این اردوگاهها پذیرایی شده‌اند. پذیرش افراد در این اردوگاهها حالت موقت دارد. در عمل این اردوگاهها هم کنترل امنیتی سیاسی و هم کنترل بهداشتی را به عهده دارند. اکثر افرادی که به ایران پناهنده می‌شوند دچار سوء تغذیه و کلاً دارای مشکلات جسمی هستند. به علت مسایل متعدد افغانستان از نظر بهداشتی از ایران عقب‌تر بوده است. برخی بیماریها که در ایران ریشه‌کن شده، در افغانستان وجود داشته و دارد. علاوه بر این که وضعیت جنگی و اشغال افغانستان بر شدت مسأله افزوده است. بنابراین کنترل مسأله بهداشت امری لازم است، برای نشان دادن اهمیت این مسأله در اینجا فقط افراد معاینه شده در مورد چهار بیماری مالاریا، جذام، سل و بیماریهای پوستی و موارد مثبت آنها را می‌آوریم.

تابلو ۶ تعداد افراد معاینه شده و درصد موارد ثبت بیماری.

نوع بیماری	تعداد افراد معاینه شده	موارد مثبت	%
مالاریا	۵۷۲۴	۲۵۵	۴/۴۵
سل	۶۷۵۲۸	۱۰۷۱	۱/۶
جذام	۳۷۴۲۶	۱۲۲	۰/۳۲
بیماریهای پوستی	۴۱۱۴	۷۱۴	۱۴

جذب و حل پناهندگان افغانی در جامعه ایرانی

ارتباط افغانه‌ای که در اردوگاهها زندگی می‌کنند با ایرانیها خیلی کم است اما وقتی برای کار به خارج از اردوگاه وشهرهای دیگر می‌روند يك نوع ارتباط کاری بین آنها و ایرانیها پیدا می‌شود. بنابراین زندگی

در میهمانشهرها (اردوگاهها) برای افغانه به مثابه زندگی در افغانستان و در داخل گروههای اجتماعی - قومی - مذهبی خودشان است. افرادی هم که در داخل شهرها اما در محلات ویژه افغانی نشین زندگی می کنند باز عملاً جذب جمعیت ایرانی نشده اند. از نظر فرهنگی هم درصد جذب پشتونها و سنی ها خیلی کمتر از شیعه ها و فارسهاست. با توجه به مسأله سوادآموزی در بین فرزندان افغانها، این مطلب را بهتر درك خواهیم کرد. بدین ترتیب که گروهها و احزاب افغانی بویژه احزاب سنی مذهب (برخلاف شیعه ها) معمولاً مدارس جداگانه و اختصاصی برای خودشان ایجاد کرده اند. (لیست مدارس حزب جمعیت اسلامی و حرکت اسلامی افغانستان در آخر مقاله آمده است).

تابلوی شماره ۷ وضعیت سوادآموزی دانش آموزان افغانی را در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ را نشان می دهد.

تابلو شماره ۷ وضعیت سوادآموزی افغانه در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷.

شهر	تعداد دانش آموز	%	تعداد معلم	%	تعداد مدرسه	%	حزب
مشهد	۴۸۴۰	۴۸/۱	۱۲۲	۵۵/۲	۲۶	۵۲	جمعیت
تربت جام	۱۶۱۶	۱۶/۱	۲۹	۱۳/۱	۷	۱۴	اسلامی
بیرجند	۱۵۶۰	۱۵/۵	۲۶	۱۱/۸	۹	۱۸	سنی مذهب
تایباد	۱۳۲۰	۱۳/۱	۲۴	۱۰/۹	۴	۸	خواف
مشهد	۶۲۴۵	۱۰۰	؟	۹	۴	۸	حرکت اسلامی
					۳۱	۱۰۰	افغانستان شیعه
جمع کل	۱۶۳۱۱				۸۱		

از ۵۰ مدرسه متعلق به جمعیت اسلامی ۱۶ مدرسه برای پسران، ۸ مدرسه برای دختران و ۲۶ مدرسه ابتدایی مختلط بوده است. تعداد دانش‌آموزان افغانی که در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ در مدارس دولتی شهر مشهد ثبت نام کرده‌اند ۳۵۴۶۵ نفر بوده است. از این تعداد ۳۴۴۰۰ نفر یعنی ۹۷٪ شیعه و فقط ۱۰۶۵ نفر یعنی ۳٪ سنی بوده‌اند. یادآوری می‌کنیم که فقط ۸/۳۷٪ افغانه شهر مشهد را برادران اهل تسنن تشکیل می‌دهند. تعداد افغانه که در نهضت سوادآموزی خراسان ثبت نام کرده‌اند در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ کلاً ۲۴۲۵۴ نفر بوده است که ۹۴/۵٪ آنها را شیعیان تشکیل می‌دهند.

جدول شماره ۸ تعداد دانش‌آموزان افغانی در شهر مشهد ۶۸-۱۳۶۷.

نوع مدرسه	سنی	شیعه
مدارس افغانی	۴۸۴۵	۶۲۴۵
مدارس دولتی	۱۵۶۵	۳۴۴۰۰
جمع	۵۹۰۵	۴۰۶۴۵

بنابراین در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ کلاً ۴۶۵۰۰ نفر محصل افغانی در شهر مشهد ثبت نام کرده بوده‌اند که ۳/۸۷٪ آنها را شیعیان و فقط ۷/۱۲٪ آنها را فرزندان برادران اهل تسنن تشکیل می‌دهند. وضعیت دانش‌آموزی یکی از بهترین فاکتورهای نشان دهنده درجه جذب افغانه در جمعیت ایران است. این وضعیت بیان‌کننده این مسأله است که افغانه شیعه مذهب حاضرند فرزندان خود را به مدارس دولتی ایران بفرستند، در صورتی که برادران اهل تسنن ترجیح می‌دهند که فرزندانشان بی‌سواد باشند ولی به مدارس شیعه‌ها نروند. ۱۸٪ افغانیهایی

که مورد سؤال واقع شده‌اند علناً به این مسأله اذعان داشته‌اند. هر چند باید توجه داشت که معمولاً آنها در مقابل سؤالاتی از این قبیل بسیار محتاط هستند. البته این اختلاف فاحش می‌تواند علل دیگری هم داشته باشد. مثلاً این که درصد فارس زبانها در بین شیعیان افغانی مشهد بیشتر از برادران اهل تسنن است و بعلاوه شیعیان افغانی مقیم مشهد بیشتر از برادران اهل تسنن ریشه شهری دارند و درصد باسوادی در بین بزرگسالان آنها نیز بیشتر است. بنابراین خانواده‌های شیعه نیز آمادگی بیشتری برای فرستادن فرزندانشان به مدارس ایرانی دارند.

بازگشت به افغانستان

نظر گروه‌های مختلف پناهندگان افغانی مقیم ایران برای بازگشت به کشورشان یکسان نیست. جداول ۹ و ۱۰ نمایانگر این واقعیت است. در سال ۱۳۶۷ باکمک عده‌ای از دانشجویان جغرافیا نمونه‌گیری نسبتاً وسیعی از افغانه‌ای که سابقه سکونت آنها در ایران بیش از ۴ سال است انجام شده که جداول زیر بخشی از نتایج آن را نشان می‌دهد.

جدول ۹ نظر افغانیه‌ای مقیم مشهد درباره بازگشت به افغانستان (سال ۱۳۶۷).

مذهب	جمع نمونه‌گیری شده	قصد بازگشت به افغانستان بعد از جنگ (نفر)	صاحب منزل %	صاحبان مسکن که قصد بازگشت دارند %	تعداد افراد بدون مسکن %	تعداد افراد قصد بازگشت %	سنی	شیعه	جمع
	۸۷۱۲	۷۳۵۶	۸۴/۳	۶۴/۶	۴۳/۸	۲۹۵۷	۹۶		
	۱۱۴۵۲	۲۵۴۱	۲۲/۲	۶۲/۹	۱۷	۱۳۱۷	۳۱		
	۲۰۱۷۳	۹۸۹۷	۴۹	۶۳/۷	۴۳/۸	۴۲۶۴	۵۸/۲		

جدول نشان می‌دهد که ۳/۸۴٪ از برادران اهل سنت مقیم مشهد در نظر دارند پس از پایان جنگ به کشورشان بازگردند در صورتی که فقط ۲/۲۲٪ از شیعه‌های مقیم مشهد چنین تصمیمی دارند چه افغانیهای شیعه بخصوص فارس زبانها ایران را وطن خود احساس می‌کنند.

با وجود این که باید همیشه درمقابل نتایج ارائه شده محتاط بود. (زیرا پاسخ دهندگان به این‌گونه پرسشها نیز معمولاً محتاط بوده‌اند و به احتمال زیاد جوابهای برخی از آنها برخلاف تفکراتشان بوده است). ولی نتایج به دست آمده در کل بیانگر جذب و حل بیشتر شیعه‌ها در جامعه مشهد و شمال خراسان می‌باشند. باید توجه داشت که هرچه مدت اقامت پناهندگان افغانی طولانیتر می‌شود تصمیم به ماندن در آنها بیشتر قوت می‌گیرد.

عامل مهمی که در تصمیم افغانها به بازگشت به کشورشان مؤثر است داشتن و یا نداشتن منزل در ایران است. البته باید توجه داشت که مالکیت در نزد عده زیادی از افراد به معنی صاحب خانه بودن خود آنها نبوده است، به این معنی که عده‌ای هم که در خانه متعلق به برادر یا خواهر و یا حتی عمو و عموزاده خود ساکن بوده‌اند نیز خود را صاحب خانه معرفی کرده‌اند. از نظر این عده کسی صاحب خانه نیست که اجاره می‌پردازد. به همین دلیل همه کسانی که اجاره نمی‌پرداخته‌اند خود را صاحب خانه تلقی کرده‌اند. بر این اساس حدود ۷/۶۳٪ افراد خود را صاحب خانه معرفی کرده‌اند. اما مهم این است که ۷۸٪ از برادران اهل تسنن مقیم مشهد که خود را صاحب خانه اعلام کرده‌اند میل بازگشت به افغانستان را داشته‌اند. در صورتی که فقط ۱۷٪ از شیعیان مقیم مشهد و صاحب خانه قصد بازگشت داشته‌اند. این رقم در بین افغانهای سنی مقیم مشهد غیر - صاحب خانه ۹۶٪ و در بین شیعیان حدود ۳۱٪ است.

بنابراین در کل می‌توان نتیجه گرفت که درصد مهمی از افغانه شیعه مقیم مشهد برای همیشه در ایران خواهند ماند در صورتی که درصد بیشتری

از افاغنه سنی مذهب مقیم مشهد در حال حاضر قصد بازگشت به افغانستان را دارند .

نظر افاغنه مقیم جنوب خراسان (شهرستانهای بیرجند و قاین) در مورد بازگشت به کشورشان با افغانهای مقیم شمال خراسان متفاوت بوده است. جدول شماره ۱۰ این مطلب را روشن می کند :

جدول ۱۰ نظر افغانیهای مقیم جنوب خراسان درباره بازگشت به افغانستان ۱۳۶۷ .

مذهب	جمع	قصد بازگشت به افغانستان	%
سنی	۹۴۳۵	۴۹۹۵	۵۳
شیعه	۸۴۵	۶۹۷	۸۲/۵
	۱۰۲۷۵	۵۶۳۷	۵۴/۹

در جنوب خراسان درصد افغانهای شیعه که قصد بازگشت به افغانستان را دارند بیشتر از افاغنه سنی مذهب است. (طبق بر آورد ما درصد افغانهای شیعه در جنوب خراسان نسبت به افاغنه سنی مذهب فقط ۸/۲۲ درصد است) .

در عمل اگر افغانهای شیعه مذهب شهر مشهد و شمال خراسان را به مثابه کشور خودشان می دانند ، برعکس افغانهای سنی مذهب جنوب خراسان را میهن خود تصور می کنند .

البته همان طور که گفته شد هر چه برمدت اقامت افغانها در ایران افزوده می شود تمایلشان به بازگشت به افغانستان کمتر می شود بر همین اساس ۳۴٪ از افغانهای شیعه مقیم جنوب خراسان وقتی مدت اقامت خود را طولانی یافته اند به سوی مشهد مهاجرت کرده اند. این بدین معنی است

که روز بروز درصد افغانیهای سنی مذهب در جنوب خراسان افزایش می‌یابد.

در شهرستانهای شرق و شمال شرق خراسان یعنی تایباد - تربت جام و خواف حدود ۹۲٪ افغانیهای مهاجر سنی مذهب هستند. پراکندگی آنها در روستاها نیز بیشتر تابع مسایل مذهبی است. مثلاً در حالی که روستای نشیمن، سنگان و دیگر روستاهای سنی مذهب ناحیه هرکدام چندین هزار نفر افغانی را در خود پناه داده‌اند روستاهای شیعه مذهب مثل قاسم آباد - زوزن حتی يك خانوار افغانی را نپذیرفته‌اند. و در غالب روستاها پراکندگی افغانها تابع پراکندگی روستاهای سنی مذهب است.

تمرکز شدید افغانه بویژه برادران اهل تسنن و پشتون زیان در کنار مرزهای ایران و افغانستان در آینده نتایج سیاسی مهمی به همراه خواهد داشت و علت این که افرادی را که دوران قرنطینه در اردوگاههای بهداشتی را گذرانده‌اند به استانها و شهرستانهای مختلف و نه يك جا می‌فرستند شاید توجه به همین بُعد قضیه باشد.

جدول شماره ۱۱ بیانگر این مطلب است :

جدول ۱۱ توزیع افغانیهای اردوگاه ملاحادی سبزوار به استانهای مختلف در سال ۱۳۶۶.

استان	نفر	%
مرکزی	۷۶۸	۲۵/۲
تهران	۴۰	۱/۳
خراسان	۱۵۵	۵
مازندران	۱۰۶	۳/۵
سمنان	۲۹	۰/۹
اصفهان	۴۴۷	۱۴/۶
فارس	۳۹۳	۱۲/۹

۳/۱	۹۵	چهارم حال وبختیاری
۲/۸	۸۷	کهگیلویه
۵/۵۶	۲	بوشهر
۵/۱۲	۴	سیستان
۵/۷	۲۳	لرستان
۲۹	۸۸۵	همدان
۵/۶	۱۸	گیلان
۱۰۰	۳۰۵۲	جمع
نفر	۱۶۰	اخراج از کشور

چنان که می بینیم در عمل این ۳۰۵۲ نفر به ۴۵ شهرستان ارسال شده اند. این سیاست پراکنده سازی می تواند هم در جذب و حل سریع افغانستانها در جامعه ایران مؤثر باشد و هم بر اثر عدم تمرکز آنها در نواحی خاص بویژه نواحی مرزی جلو ایجاد مسایل سیاسی را در آینده بگیرد.

مشاغلی که افغانها پیشه کرده اند: شایان و مطالعات فرهنگی

مشاغلی را که افراد در اردو گاهها بدانها مشغولند، به علت محدودیت بازار کار محدود است. اما در شهرهای بزرگ افغانستانها به همه مشاغل آزاد دسترسی دارند و به علت وابستگی و اتحادی که بین آنها وجود دارد و از طرفی به علت آن که هنوز فرهنگ مصرف در نزد افغانها پایینتر از ایرانیها است لذا در هر شغلی که وارد شده اند موفق بوده اند. از نظر اقتصادی جامعه افغانیهای مقیم خراسان بویژه آنهایی که در مشهد ساکنند به عنوان یک جامعه فقیر شناخته نشده اند، بلکه برعکس به عنوان یک جامعه ثروتمند تلقی می شوند. در بین افغانها افراد ثروتمند زیاد است. تابلو شماره ۱۲ مشاغلی را که افغانهای مشهد بدانها مشغولند نشان می دهد. این سؤال از ۱۸۶۲۵ نفر افغانی (در سال ۱۳۶۷) پرسیده شده است.

تابلو ۱۲ مشاغل افغانهای مقیم مشهد در سال ۱۳۶۷ (نمونه‌گیری از ۱۸۶۲۵ نفر).

ملاحظات	%	تعداد به نفر	شغل
	۳۰/۶	۵۶۸۲	کارهای ساختمانی
غالباً " پشتون	۱۳/۹	۲۵۸۵	دامداری و کشاورزی (کارگر در گاوداریها)
شغل جدید	۸/۷۵	۱۶۲۵	جمع‌آوری ضایعات و تبدیل آنها
بیشتر مردم مزارشریف	۷/۸	۱۴۴۸	مغازه‌دار
اکثراً " سنی مذهب	۶/۷	۱۲۴۴	کارگر در کوره‌پز خانه‌ها
	۴/۴	۸۷۱	کارگر در معادن گچ و آهک مشهد
	۴/۱	۷۶۲	حمل و نقل و هتلداری
مثلاً " بخش عمده‌ای از تجارت پشم و مو و کرک در دست افغانها است	۳/۹	۷۲۴	تجارت
شیعه‌های کابل	۳/۲	۵۹۴	تهیه و دوخت لباس و سوزن‌دوزی
	۳/۲	۵۹۴	کارمند در احزاب و مدارس
	۳/۱	۵۷۵	دستفروش کتارخیابان و دوره‌گرد
این شغل در حال حاضر تقریباً " به طور اختصاصی به افغانها تعلق دارد	۲/۱	۳۹۰	مقنی
	۱/۹	۳۵۳	قالی‌بافی
هراتی و هزاره	۱/۸	۳۳۴	کفاش
	۰/۸۵	۱۵۸	تسبیح و مهرسازی
	۰/۸	۱۴۸	طلا و جواهر فروش
بیشتر سنی مذهب	۰/۷	۱۳۰	دباغی
	۱/۵	۲۷۸	سایر
	۰/۷	۱۳۰	بیکار
	۱۰۰	۱۸۶۲۵	جمع

تابلونشان می‌دهد که افغانها تقریباً در همه مشاغل آزاد شرکت دارند و حتی برخی مشاغل مانند مقنی‌گری را کاملاً به خود اختصاص داده‌اند. (این شغل که قبلاً توسط یزدیها، گنابادیها و افراد محلی انجام می‌شد امروز عملاً به‌طور در بست در اختیار افغانها است).

در اکثریت قریب به اتفاق شهرهای ایران آگوسیستم فاضل آب وجود ندارد و هر خانه متکی به چند حلقه چاه برای جمع‌آوری فاضل آب است. بنابراین حفر چاه یکی از واجبات هر خانه است. حفر چاه امروز در دست افغانه است.

در تجارت پشم و مو و کرک نیز افغانها بسیار فعال هستند و غالباً پشم خریداری را به افغانستان حمل و در آنجا با پشم افغانی مخلوط کرده و به بازارهای بین‌المللی صادر می‌کنند. فعالیت افغانها در زمینه طلا و جواهر - فروشی نیز روز به روز در حال افزایش است. این شغل ظاهراً وابستگی شدیدی به قاچاق و تبدیل پول به طلا دارد. بدین صورت که چون پول ایران در خارج از کشور ارزش ندارد. افغانیهایی که می‌خواهند پول و سرمایه خود را از ایران خارج کنند و احتیاج به طلا دارند نزد طلافروشان افغانی که این کار را بعهده دارند، می‌روند. این طلافروشان در عمل نوعی سیستم بانکی تبدیل پول به طلا دایر کرده‌اند که به همین جهت روز بروز ثروت آنها در حال افزایش است.

کارگران ساده گاوداریهای اطراف مشهد غالباً افغانی هستند. یکی دیگر از مهمترین شغلهایی که افغانها در حال حاضر به آن مشغول هستند، جمع‌آوری ضایعات و تبدیل آنها به مواد قابل مصرف است. این شغل قبلاً در ایران به‌طور بسیار محدودی وجود داشت ولی افغانها آن را به صورت گسترده و تشکیلاتی در آورده‌اند. به این صورت که انواع ضایعات فلزی، پلاستیک، لاستیک، کائوچو، چوب، کاغذ و کارتن، بشکه‌های خالی و غیره را جمع‌آوری کرده و به مواد قابل مصرف تبدیل می‌کنند مثلاً پلاستیکهای کهنه و دور ریخته شده را تبدیل به وسایل جدید پلاستیکی و کیسه‌های پلاستیکی

می‌کنند. امروزه این شغل یکی از پردرآمدترین شغلها برای افغانیها است. در کل چنین نتیجه می‌گیریم که اقلیت افغانی مقیم مشهد يك اقلیت کاری و ثروتمند است. به طوری که بازاربهای مشهد معتقدند که اگر افغانها سرمایه‌های خود را از بازار خارج کنند، بازار مشهد دچار رکود خواهد شد یا کسانی که در کارهای ساختمانی دست دارند معتقدند که اگر کارگران و مقننی‌های افغانی نباشند کارهای ساختمانی فلج خواهد شد و دستمزد کارگران در مدت کوتاهی به حداقل ۳ برابر مبلغ کنونی افزایش خواهد یافت چون کمتر کارگرایرانی حاضر است اسفالت کردن پشت‌بام خانه‌ها را به عهده گیرد، در حالی که این کار توسط افغانیها انجام می‌شود. کوره‌پزخانه‌ها و معادن گچ مشهد نیز وابستگی شدیدی به کارگران افغانی دارند. خلاصه این که اقلیت افغانی به نحوی در مشاغل شرکت دارد که عدم حضورش موجب مشکلات اقتصادی فراوانی خواهد شد.

نتیجه‌گیری

– افغانها حدود ۱۴٪ جمعیت استان خراسان را تشکیل می‌دهند. پراکندگی جغرافیایی این افراد یکنواخت و یکسان نیست و نزدیک به ۹۰٪ این افراد در شهرهای مرزی، اردوگاههای مرزی و شهر مشهد مقیم هستند. – درصد مهمی از این افغانها برای همیشه در ایران خواهند ماند و به طور دایم به افغانستان باز نخواهند گشت.

– اردوگاههای افغانها در مرزهای ایران تبدیل به شهرها و شهرکهایی شده که جمعیت آنها به طور کامل از افغانهای پشتون و سنی مذهب تشکیل شده است.

– افغانهایی که در سایر شهرهای استان خراسان بویژه مشهد زندگی می‌کنند در سطح شهر پراکنده نبوده و در محلات بخصوصی که دارای وحدت مذهبی می‌باشند (به تفکیک سنی و شیعه) تجمع کرده‌اند. یعنی در حقیقت تشکیل نوعی گتوهای مذهبی داده‌اند که باز در داخل همین

گتوهای مذهبی به محلات قومی بخصوصی برمی خوریم. در واقع گتو در گتو ایجاد شده است.

- افغانهای مقیم خراسان بویژه آنهایی که ساکن مشهد هستند از نظر اقتصادی در داخل نوعی تشکیلات غیررسمی اقتصادی فعالیت دارند که بویژه همه اقلیتها است. ثروتمند شدن افغانها باعث بروز مشکلات اقتصادی و فرهنگی و سیاسی معتناهی در آینده خواهد شد، مشکلاتی همانند آنچه که در اکثر نقاط جهان برای اقلیتهای مذهبی و فرهنگی بویژه اقلیتهای مذهبی فرهنگی ثروتمند پیش آمده است.

- افغانها بویژه افغانهای سنی مذهب و پشتون زبان سعی می کنند که از فرهنگ، زبان و مذهب خود به شدت محافظت کنند. به طوری که حاضرند فرزندان شان بی سواد بمانند ولی به مدارس دولتی ایران که در نهایت آنها را فارس زبان و احتمالاً شیعه مذهب خواهد کرد نفرستند.

اما اهمیت مسأله در این است که حضور افغانها در خراسان بویژه در شرایط جغرافیایی (تمرکز در مرزها و شهرهای مرزی)، فرهنگی و مذهبی فعلی در آینده باعث بروز يك سری مسائل سیاسی و احتمالاً نظامی و حتی ژئوپلیتیکی و استراتژیکی خواهد شد.

- مرز ایران و افغانستان در قسمت جنوب خراسان همواره پشتونها را از فارسها جدایی کرده است. حضور صدها هزار پشتون بویژه تجمع آنها

در مرزها موجب گسترش سرزمینهای پشتون زبان در داخل خاک ایران شده است، که روز بروز هم بر وسعت ناحیه و جمعیت آن افزوده می شود.

- حضور صدها هزار افغانی سنی مذهب در جنوب خراسان درصد برادران اهل تسنن را در این بخش از کشور افزایش داده و موجب تقویت جامعه سنی مذهب شرق ایران از بلوچستان تا تربت جام و بیوستگی جغرافیایی سرزمینهای سنی نشین شرقی از کناره دریای عمان تا نزدیک مرزهای اتحاد شوروی شده است.

- افزایش تعداد و درصد جمعیت سنی مذهب و پشتون زبان اختصاص

به جنوب خراسان نداشته بلکه این مسأله در شهر مشهد نیز کاملاً مشهود است. امروز در شهر مشهد حداقل ۱۲۰ هزار نفر برادر افغانی سنی مذهب در محلات ویژه‌ای متمرکز شده‌اند، بنابراین در کل درصد برادران اهل تسنن در خراسان و بویژه در خراسان جنوبی افزایش یافته است. یا به عبارت دیگر خراسان و بویژه خراسان جنوبی از نظر مذهبی، سنی‌تر شده است.

– مهاجرت عده زیادی از افغانیهای شیعه مذهب و فارس زبان به ایران درصد افغانیهای سنی مذهب و پشتون زبان را در داخل افغانستان بالا می‌برد.
– فعالیت‌های تبلیغی عربستان سعودی و وهابیون در کل منطقه بلوچستان (ایران و پاکستان) و در بین برادران افغانی امریست تقریباً ثابت شده، بنابراین وجود و تمرکز افغانیهای سنی مذهب در حاشیه مرزهای شرقی ایران موجب افزایش نفوذ عربستان سعودی و سیاست وهابیون در این مناطق خواهد شد.

– مسلماً افغانیهای مقیم ایران تا مدت‌های مدید سعی خواهند کرد از نظر علایق فرهنگی، ملی و مذهبی و زبانی رابطه خود را با افغانستان حفظ کنند در حالی که از نظر وابستگیهای اقتصادی منافع آنها در ایران روز بروز گسترش خواهد یافت. لذا آنها ترجیح خواهند داد در خاک ایران بمانند اما علایق مذهبی و زبانی خود را با کشور خویش گسترش دهند. این مسأله هم در آینده به‌طور جدی برای کشور ما مشکلات سیاسی، ارضی و مرزی معتنا بهی به وجود خواهد آورد.

– گسترش سرزمینهای پشتون زبان در خاک ایران در حقیقت به معنای گسترش نفوذ و فضای سیاسی و حیاتی برادران اهل تسنن افغانی پشتون زبان در خاک ایران است. این چنین گسترش گروه‌های مختلفی که هنوز وابستگی‌های تشکیلاتی ایلی و قومی خود را حفظ کرده‌اند و از طرفی به علت جنگ و اردت تشکیلات نسبتاً منسجم حزبی نیز شده‌اند و بسیاری از آنها در عملیات نظامی نیز شرکت داشته و نه تنها کاربرد سلاحهای مختلف را می‌دانند بلکه از روحیه جنگی خوبی نیز برخوردارند، و احتمالاً در صورت

بروز بحران از حمایت نیروهای سیاسی بیگانه نیز برخوردار خواهند بود، می‌تواند زمینه مناسبی را برای ایجاد دردهای سیاسی و حتی درگیریهایی نظامی به وجود آورد.

– وجود يك كمر بند سنی‌نشین غیرفارس زبان (بلوچ و پشتون) از دریای عمان تا مرز شوروی فعلی و مرز کشورهای مستقل سنی مذهب آسیای مرکزی در آینده نه چندان دور، نمی‌تواند برای ایران نویدبخش باشد و مطمئناً این آرایش جغرافیایی قومی – مذهبی و زبانی مشکلات فراوانی را در آینده ایجاد خواهد کرد.

– سنی‌تر شدن و پشتون‌تر شدن جنوب خراسان، خود نیز به تنهایی مشکلاتی ایجاد خواهد کرد. بدین صورت که در صورت بروز بحران احتمالی برادران افغانی ساکن در جنوب خراسان نه تنها از حمایت برادران خود در خاک افغانستان بهره‌مند خواهند شد بلکه از پشتیبانی اقتصادی هموطنان و هم‌کیشان خود در شهر مشهد نیز برخوردار خواهند بود.

– حضور هزاران افغانی در مرزهای شرقی کنترل مرزها و مبارزه با قاچاق را عملاً غیرممکن می‌سازد.

– در حال حاضر ایران در شرایط سیاسی و اقتصادی مناسبی نیست که بتواند افغانها را از کشور براند. راندن افغانها از ایران در هر شرایطی يك اشتباه سیاسی و اقتصادی است. با توجه به این که انجام چنین کاری به آسانی هم ممکن نیست. اما تمرکز و تجمع آنها هم در مرزهای شرقی و یا محلات ویژه‌ای از شهرهای مختلف و یا باز گذاشتن دست آنها در زمینه‌های اقتصادی بدون کنترل جدی نیز خطب سیاسی بسیار بزرگی به شمار می‌رود. با توجه به این مطلب که با تغییرات اساسی که در آینده نه چندان دور در جمهوریهای مسلمان‌نشین «آسیای مرکزی» شوروی پیش خواهد آمد. افغانستان و برادران اهل تسنن افغانی نقش ویژه‌ای خواهند یافت. حال با توجه به این موارد باید بگوییم که آنهایی که مسایل قومی، ایلی و مذهبی را ناچیز می‌انگارند و یا آنهایی که فقط بر تواناییهای فعلی خود وضع فعلی این گروه‌های قومی –

مذهبی نسبتاً متشکل، تکیه می‌کنند و تواناییها و ارزشهای سیاسی آینده آنها را نمی‌بینند و یا دست کم می‌گیرند، دچار خبط سیاسی و تاریخی بزرگی خواهند شد که رفع آن در آینده با خرج میلیاردها تومان پول و جان هزاران نفر نیز ممکن نخواهد بود. باید برای تحکیم وحدت و اتحاد و اتفاق اسلامی کوشش بسیار بیشتر از آنچه در حال حاضر است انجام داد. انشاءالله

اسم کانونهای فرهنگی زیرپوشش حرکت اسلامی افغانستان

شماره اسم کانون	منطقه	شماره اسم کانون	منطقه
۱	مدرسه حضرت ولیعصر (عج)	۱۶	کانون امام سجاد
		۱۷	مدرسه محمدیه
۲	مدرسه شهید رفیعزاده	۱۸	کانون علی ابن ابیطالب
۳	مدرسه شهید فخر	۱۹	کانون امام صادق
۴	کانون یحیی شهید	۲۰	کانون شهید علی اکبر
۵	کانون شهید علیمردانی	۲۱	مدرسه شهید گران
۶	کانون مالک اشتر	۲۲	مدرسه علمیه حضرت قائم
۷	کانون المهدی	۲۳	مدرسه زید شهید
۸	کانون شهید عبدالرؤف	۲۴	کانون بعثت
۹	کانون شهید سردار محمد	۲۵	کانون هجرت
۱۰	کانون میثم تمار	۲۶	کانون فاطمیه
۱۱	کانون جعفریه	۲۷	کانون صاحب الزمان
۱۲	مدرسه امام محمد تقی	۲۸	کانون شهید گران
۱۳	مدرسه امام حسین	۲۹	مسجد امیرالمؤمنین
۱۴	کانون ابوذر غفاری	۳۰	کانون محمد رسول الله
۱۵	کانون امیرالمؤمنین	۳۱	کانون شهید غلام سرور نجفی

ملاحظات	میزان اجاره بها	بزرگوار درسی			نوع مدرسه		سطح مدرسه		تعداد	تعداد و مساحت دانش آموز معلم	تعداد صفوف	موقعیت مدرسه		شماره اسم مدرسه
		مختلط	جدیده	قدیمه	پسرانه	دخترانه	دبیرستان	دستان				منطقه	شهرستان	
	" ۳۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۵	" ۳۲۵	۹	طیس سینا	"	مدرسه ۲۳ حوت
	" ۲۵۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۵	" ۳۱۰	۹	شمس آباد	"	مدرسه امام ابوحنیفه ح
	" ۱۵۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۱	" ۸۵	۳	"	"	مدرسه شماره ۲ امام ابوحنیفه ح
	" ۳۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۳	" ۱۸۰	۶	آئینر	"	مدرسه شهید غلام محمد "نیازی"
	" ۲۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۲	" ۱۲۰	۵	گلانه یوسف آباد	"	مدرسه شهید معلم میرزان "حنیف"
	" ۳۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۲	" ۱۷۰	۵	اردوگاه چاه یوز	"	مدرسه خاندین ولید
	" ۱۵۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۲	" ۱۰۰	۲	اردوگاه چهل دختران	"	مدرسه اصحاب کیف
	" ۲۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۳	" ۲۰۰	۵	نازعت	"	مدرسه حضرت حمزه
	" ۵۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۶	" ۳۰۰	۱۱	همت آباد	مشهد	مدرسه انجمنبر میرانجه شهید
	" ۲۵۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۵	" ۱۸۰	۶	"	"	مدرسه حضرت موسی
	" ۳۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۱۲	" ۳۳۰	۹	تاج آباد	"	مدرسه شهید عشق الله اعلی
	" ۳۰۰۰	ف			"	"	۰	۰	" ۶	" ۱۷۵	۶	مولان کافی	"	مدرسه فاطمه الزهراء

شماره	اسم مدرسه	موقعیت مدرسه		تعداد کلاسها (کلاس)	تعداد دانش آموزان	تعداد معلم	سطح مدرسه		نوع مدرسه	پروگرام درسی			ملاحظات	
		شهرستان	منطقه				دبستان	دبیرستان		زبانهای	دخترانه	پسرانه		قدیمه
۴۳	مدرسه شهید عبدالحق محمدی "شیرازی"	مشهد	آزادشهر	۹ نفر	۳۰۰ نفر	۸ نفر	۴	۴	۴	/	/	۴	۴	۲۰۰۰ تومان
۴۴	حوزه علمیه امام ابوحنیفه "ابوحنیفه"	"	جاده کهنسبت ساعتیان	"	۶۰	۴	۴	۴	۴	۴	/	/	۷۵۰۰	"
۴۵	مدرسه اولاد شهید "سید"	"	گروه کشاورزان ساعتیان	۴	۱۰۵	۱۰	۴	۴	/	۴	/	۴	۴	"
۴۶	مدرسه حضرت زینب (رضی)	"	آزادشهر	۴	۱۴۵	۴	۴	۴	/	۴	/	۴	۴	۲۰۰۰
۴۷	مدرسه شهید گل سهریزبازنی	"	آب و برق	۴	۱۰۰	۴	۴	۴	مختلط	۴	۴	۴	۴	۲۵۰۰
۴۸	مدرسه شهید محمداسلام حیدری	"	محمدیاد	۳	۸۰	۲	۲	۲	"	"	"	"	۴	۲۵۰۰
۴۹	مدرسه شهید نورن غوثالدین	"	ظلمه خلیات	۳	۱۰۵	۳	۳	۳	"	"	"	"	۴	۲۵۰۰
۵۰	مدرسه شهید سید وحیدالدین	"	پایتخت	۳	۹۰	۲	۲	۲	"	"	"	"	۴	۳۰۰۰